

**Marcin Dębicki, Kamilla Dolińska, Justyna Kajta,
Julita Makaro, Natalia Niedźwiecka-Iwańczak,
Elżbieta Opiłowska**

Uniwersytet Wrocławski

(Nie)obecne granice. Ramy konceptualizacji badań granic i pograniczy

STRESZCZENIE Od wielu lat studia nad granicami i pograniczami rozwijają się intensywnie w wielu dyscyplinach, czego wynikiem są liczne publikacje i projekty badawcze, a także bogactwo pojęć i stosowanych metod. Granice nie są już postrzegane jedynie jako geograficzne linie oddzielające państwa i społeczności, lecz również jako polisemiczne przestrzenie konstruowane w dyskursach, narracjach wokół „swoich” i „obcych” oraz codziennych praktykach. Tradycje polskiej socjologii pogranicza sięgają okresu międzywojnia (Znaniecki, Chałasiński), a badania nad granicami prowadzone były także w okresie PRL-u, mimo że był to temat drażliwy politycznie. Ostatnie wydarzenia społeczno-polityczne – kryzys migracyjny, *brexit*, wzrost znaczenia ugrupowań prawicowo-konserwatywnych – wywołały na nowo dyskusję na temat granic i ich funkcji. Niniejszy artykuł ma na celu omówienie wyników debaty naukowej nad problematyką badania granic i pograniczy oraz wypracowanie nowej agendy badawczej w kontekście współczesnych zmian społeczno-politycznych i kulturowych.

SŁOWA KLUCZOWE

GRANICE, POGRANICZA,
ZIEMIE ZACHODNIE
I PÓŁNOCNE, WSPÓŁPRACA
TRANSGRANICZNA,
STUDIA PORÓWNAWCZE

Wprowadzenie

Ostatnie kryzysy europejskie – finansowy i migracyjny – oraz zmiana sytuacji geopolitycznej (m.in. wybory w USA, *brexit*) spowodowały, że w debacie publicznej i naukowej coraz częściej dyskutuje się o procesach odtwarzania i wzmocnienia bezpieczeństwa granic (*rebordering and securitization*). Czy zatem propagowana od lat 90. XX wieku perspektywa świata bez granic (*borderless world*) i transnarodowych tożsamości okazała się iluzją?¹ Z pewnością granice wciąż są ważnym atrybutem suwerenności państw, określają terytorium, którego mają strzec, i oddzielają „swoich” od „obcych”. Kryzys migracyjny wzmocnił znaczenie granic w kwestii regulowania transferu ludności. Jednakże granice nie są już postrzegane jedynie jako linie oddzielające suwerenne państwa i narody. Badacze podkreślają polisemiczny i heterogeniczny charakter granic wynikający z wielu związanych z nimi i nachodzących na siebie procesów politycznych, ekonomicznych, społecznych, językowych i kulturowych (Haselsberger, 2014). Miejsce linii granicznych zastępują więc krajobrazy przygraniczne, tzw. *borderscapes* (Brambilla, 2015; Opiłowska, 2017).

W dniach 19–20 marca 2017 roku Ośrodek Badań Regionalnych i Obszarów Pogranicza (dalej OBROP) w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Wrocławskiego zorganizował warsztaty „(Nie)obecne granice. Badania granic i pograniczy wobec wyzwań współczesności”. Ich celem była dyskusja nad dotychczasowymi badaniami i kwestiami pojęciowymi w studiach nad granicami i pograniczami oraz próba wypracowania nowej agendy badawczej w kontekście współczesnych zmian społeczno-politycznych i kulturowych. Niniejszy tekst jest próbą opracowania wyników dyskusji i materiałów nadesłanych przez uczestników spotkania².

Od kilku dekad tzw. *border(lands) studies* rozwijają się intensywnie w wielu dyscyplinach naukowych – m.in. geografii, politologii, ekonomii, socjologii, antropologii, historii i kulturoznawstwie – czego efektem są publikacje, projekty badawcze, konferencje, ale też bogactwo pojęć, wykorzystywanych metod i wyprowadzonych wniosków. Polskie badania nad granicami i pograniczami stanowiły w okresie PRL-u temat wrażliwy politycznie, dlatego na rodzimym gruncie rozkwit tego rodzaju aktywności możemy odnotować dopiero po upadku komunizmu, wraz z transformacją i rozwojem współpracy transgranicznej z sąsiadami.

Początków socjologii pogranicza (Kurcz, Opiłowska, 2009) możemy się już jednak doszukiwać w przedwojennych pracach Floriana Znanięckiego (1930, 1935) i Józefa Chałasińskiego (1935). Ponadto w latach 50. polscy socjologowie podejmowali tematykę integracji Ziemi Zachodnich i Północnych, a w latach 70. analizowali skutki otwarcia granicy polsko-niemieckiej dla ruchu bezwizowego i bezpaszportowego (Kwilecki, 1973a, 1973b, 1973c).

Należy przy tym zaznaczyć, że o ile polska socjologia wykazuje znaczący dorobek w tym zakresie, o tyle jego recepcja w międzynarodowym obiegu jest już niestety niezadowalająca. Sytuację mogłaby poprawić, zdaniem Beaty Halickiej, większa obecność polskich badaczy na międzynarodowych kongresach i w anglojęzycznych publikacjach. O tym, że postulat ten zaczyna być realizowany w obrębie OBROP-u, świadczy ostatnia publikacja (Opiłowska, Kurcz, Roose, 2017), która jest efektem współpracy naukowców z Polski i zagranicy. Pewna trudność dialogu międzynarodowego może jednak wynikać z faktu

1 Procesy niwelowania granic nigdy nie były uniwersalne, bo równocześnie wyznaczano nowe granice terytorialne. Trafniejszą diagnozą wydaje się orzekanie o „dywergencji procesów społecznych, politycznych i kulturowych” (zob. Newman, Paasi, 2013, s. 20).

2 W warsztatach wzięli udział: Gerhard Besier, Marcin Dębicki, Kamilla Dolińska, Celestyna Górczyńska-Owsianko, Beata Halicka, Justyna Kajta, Zbigniew Kurcz, Joanna Kurczewska, Irena Machaj, Julita Makaro, Natalia Niedźwiecka-Lwańczak, Elżbieta Opiłowska, Tadeusz Popławski, Andrzej Sakson, Katarzyna Stokłosa, Irena Szlachcicowa, Katarzyna Sztop-Rutkowska i Dariusz Wojakowski.

zróżnicowanych uwarunkowań historycznych między badaniami zachodnimi a polskimi, co podkreśla Zbigniew Kurcz. Jego zdaniem, podczas gdy w Europie Środkowo-Wschodniej kresy i pogranicza były pierwotne wobec granic, na Zachodzie to granice wytwarzały pogranicza. Skutkiem tego polskie badania zdominowane są przez problematykę pograniczy, zachodni naukowcy koncentrują się zaś na granicach – jednakowoż zajmując się także rejonami przygranicznymi, czasem nazywając je pograniczami, co w tym ujęciu oznacza nieodzowne wiązanie ich z granicą państwową (Donnan, Wilson, 2007; Wastl-Walter, 2011).

Mimo tych różnic oraz odmiennych koncepcji badawczych w poszczególnych dyscyplinach w ostatnich latach uwagę wielu badaczy przyciągają społeczności żyjące przy granicy/na pograniczach, ich codzienne praktyki, zachowania, wartości i identyfikacje, poprzez które manifestują się granice, często już nieobecne jako fizyczne symbole podziałów terytorialnych. Wspólnocie zainteresowań badawczych mogą dodatkowo sprzyjać próby poszukiwania punktów wspólnych w teoretycznych koncepcjach i stosowanych w ich ramach terminologii, które pozornie nieprzekładalne podejścia czynią bliższymi i mogą ułatwić międzynarodowy dialog nad granicami/pograniczami (Opitowska, 2014; Dolińska, Makaro, Niedźwiecka-Iwańczak, 2017).

Inwentaryzacja i diagnostyka

Z jednej strony interdyscyplinarny charakter studiów nad granicami i pograniczami oferuje możliwość szerokiego ujęcia tej problematyki, z drugiej – jest przyczyną braku klarownie zdefiniowanego aparatu pojęciowego i teoretycznego. Ponadto zarówno w polskich, jak i zagranicznych dociekaniach naukowych dominują rozliczne studia przypadku dotyczące pewnego wycinka rzeczywistości, które nie pozwalają wyciągać wniosków generalizujących. Z tego powodu, jak zwraca uwagę Joanna Kurczewska, istnieje potrzeba inwentaryzacji i archiwizacji rezultatów dotychczasowych dociekań. Po pierwsze, chodzi o zgromadzenie wyników projektów już zrealizowanych na gruncie polskim, co pozwoliłoby dostrzec wartość uzupełnienia luki badawczej. Po drugie, w studiach nad pograniczami często wykorzystuje się metody jakościowe, generujące zwykle obszerne materiały źródłowe, których nie tylko pozyskanie, lecz również zachowanie i przechowywanie jest pewnym wyzwaniem. Dlatego zgromadzenie ich w jednej archiwalnej bazie stworzyłoby znakomity zasób wiedzy i zarazem materiał do dalszych analiz (archiwum może obejmować również dane pierwotne lub przetworzone wyniki badań ilościowych).

Tego typu archiwa tworzone są np. w obrębie *oral history* – nagrania wywiadów, gromadzenie niepublikowanych wspomnień i pamiętników. Są one nie tylko doskonałym źródłem wiedzy dla badaczy, ale spełniają też inną funkcję – zachowują relacje świadków historii, chroniąc przez to ich wspomnienia przed zapomnieniem. W przypadku polskich pograniczy, na których dochodziło do masowych ruchów ludności, szczególnie cenne wydają się wspomnienia najstarszej generacji, gdyż to jej przedstawiciele współtworzyli często nowe pogranicza (Babiński, 2001). Warto zauważyć, że w Instytucie Zachodnim w Poznaniu istnieje Archiwum Ziem Zachodnich i Północnych, które tworzy bazę tekstową materiałów pamiętnikarskich nadesłanych na trzy konkursy organizowane przez Instytut Zachodni w latach 1956, 1966 i 1970 oraz bazę zdjęć wykonanych w końcu lat 40. XX wieku na Ziemach Zachodnich i Północnych (Archiwum Ziem Zachodnich i Północnych Instytutu Zachodniego, 2017). Jednakże od tego czasu na polskich pograniczach przeprowadzono wiele projektów opartych na wywiadach biograficznych, wywiadach narracyjnych, ankietach, materiałach wizualnych itd. Zgromadzenie tych danych w jednej bazie, a przynajmniej

ich inwentaryzacja w postaci bibliograficznej, byłoby ważnym działaniem na rzecz poszerzania zasobów wiedzy zarówno dla badaczy pograniczy, jak i osób zainteresowanych historią społeczną.

Ponadto, jak postuluje Dariusz Wojakowski, należy przedyskutować kwestię rozszerzenia aparatu teoretycznego będącego podstawą do analizy zjawisk zachodzących na pograniczu, co pozwoliłoby na sformułowanie nowych problemów badawczych. Jako przykład badacz ten wymienia analizę granicy państwowej w perspektywie teorii systemowej Niklasa Luhmanna. Tę samą potrzebę dostrzega Joanna Kurczewska, która wnioskuje o diagnostykę typowych dla poszczególnych nauk społecznych i humanistycznych podejść teoretycznych do granic i pograniczy: „Chodzi o to, aby badacz miał swoją własną diagnostykę osobliwości i dominanty podejść do granic i pograniczy wytworzonych w ramach tradycji socjologicznej, politologicznej oraz historycznej i etnograficznej. Nieźle byłoby, aby badacz dysponował swoją własną, prywatną filozofią granic i pograniczy”. Istotne jest zatem, aby decydując się na stosowanie określonych definicji granic i pograniczy, czynić to rozważnie i z pełną świadomością oraz podejmować próbę wypracowywania własnej typologii i modeli badawczych.

Synteza i studia porównawcze

Przegląd najważniejszych danych i publikacji dotyczących problematyki granic i pograniczy pozwoliłby na zdefiniowanie stanu badań oraz określenie luk badawczych, co byłoby podstawą do kolejnego kroku. Zdaniem Ireny Machaj istnieje pilna potrzeba przejścia od studyjnych i cząstkowych prac socjologicznych do prac syntetyzujących dotychczasowy dorobek badaczy pogranicza w odniesieniu do zjawisk występujących w określonych ramach czasowych i przestrzennych. Należałoby je poddać wtórnej analizie, co umożliwiłoby wskazanie aspektów ważnych obecnie dla socjologii pogranicza oraz sformułowanie hipotez ogólnych.

Ponadto uczestnicy warsztatów zgodnie podkreślali ważkość badań porównawczych, które pozwoliłyby wysnuć wnioski generalizujące, wskazać na pewne prawidłowości (lub ich brak) i określić determinanty zmian zachodzących na pograniczach. Irena Machaj proponuje dwa modele postępowania w ramach studiów porównawczych. Pierwszy z nich to porównywanie interesujących nas obszarów według przyjętej koncepcji teoretycznej, co w efekcie pozwoli uzyskać dane dotyczące oddziaływania występujących tam zjawisk oraz identyfikacji zmiennych, które wpływają różnicująco na relacje, stosunki i instytucje na tego rodzaju obszarze. Drugi model odnosi się do analizy wybranego problemu społecznego na różnych pograniczach i daje większe szanse na uzyskanie istotnych teoretycznie wniosków.

Joanna Kurczewska wskazuje natomiast na wartość łączenia badań ilościowych (zwłaszcza bardziej wysublimowanych metodologicznie i technicznie) z badaniami jakościowymi (szczególnie z zakresu etnografii wizualnej czy nowszych odmian historii mówionej).

Ważne są nie tylko studia porównawcze, lecz także analiza zjawisk na pograniczach w perspektywie interdyscyplinarnej. Przykładowo, na stosunek do sąsiadów po drugiej stronie granicy wpływa wiele czynników – kapitał kulturowy i społeczny, zaszczości historyczne, różnice gospodarcze oraz klimat polityczny. Zdaniem Katarzyny Stokłosy jedynie szeroko zakrojone, interdyscyplinarne badania mają szansę na wsparcie ze środków europejskich. Andrzej Sakson dodaje przy tym, że budując sieć współpracy badaczy pogranicza reprezentujących różne dyscypliny, możliwe jest pełniejsze objaśnienie fenomenu granic.

Współpraca z praktykami

Badania granic i pograniczy dotyczą często praktyk mieszkańców i elit zamieszkujących te obszary (Bojar, Kurczewska, 2005; Dolińska, Makaro, Niedźwiecka-Iwańczak, w druku), ale wyniki takich badań są też cennym źródłem informacji dla samych praktyków, władz lokalnych, na co wskazuje Celestyna Górczyńska-Owsianko. Ponieważ jednak wielokrotnie nie docierają one do tego grona odbiorców, ważne jest, aby organizować konferencje z udziałem osób, które na co dzień odpowiadają za współpracę transgraniczną na szczeblu lokalnym i regionalnym.

Dariusz Wojakowski postuluje sprawdzenie efektywności strategii instytucjonalnych powiązań transgranicznych. Poznanie efektów tej współpracy zarówno z perspektywy różnych pograniczy, jak i wielu społeczności lokalnych pozwoli rozpoznać kulturowe uwarunkowania sukcesu i porażki proponowanych wzorów współpracy. Zdaniem Joanny Kurczewskiej dotarcie do wiedzy i umiejętności praktyków byłoby dla badacza, który preferuje metodologię jakościową, bardzo potrzebne i inspirujące. Z kolei Tadeusz Popławski wskazuje na konieczność nie tylko diagnozowania i ewaluacji, lecz także podejmowania próby prognozowania, co pozwoliłoby na jeszcze szerszą współpracę z praktykami.

Uczestnicy warsztatów zgadzają się, że nie istnieje uniwersalny model współpracy transgranicznej, gdyż pogranicza są bardzo zróżnicowane, a współpraca zależy od wielorakich uwarunkowań. Warto jednak, jak podkreśla Joanna Kurczewska, poszukiwać pewnych skutecznych wzorów współpracy transgranicznej, kontynentalnej, regionalnej, państwowej czy lokalnej. Z pewnością na obszarach, na których współpraca transgraniczna ma dłuższą historię, wykształciły się pewne „dobre praktyki”, które można by zaimplementować na pograniczach pod tym względem uboższych.

Nowe tematy badawcze

Granice i pogranicza ulegają ciągłym zmianom, zacierają się i są odtwarzane. Wpływ na sytuację na pograniczach mają m.in. czynniki polityczne (np. wybory i zmiana władz lokalnych), sytuacja geopolityczna (np. wojna i fala migracji), demograficzne (np. odpływ/napływ ludności) oraz gospodarcze (poziom PKB). Dlatego też granice i pogranicza wymagają stałej obserwacji i definiowania nowych pól badawczych.

Katarzyna Sztop-Rutkowska zwraca uwagę na temat, który dotąd był pomijany w studiach nad pograniczami, a mianowicie badanie specyfiki kultury pogranicza w odniesieniu do kultury demokracji jako systemu wartości. Czy kultura pogranicza jest w stanie wytworzyć kulturę demokracji? Ponadto, biorąc pod uwagę obecną sytuację w kraju, warto pochylić się nad tematem, jaki wpływ ma dyskurs ogólnonarodowy na to, co dzieje się na obszarach przygranicznych (np. marsze nacjonalistów w Hajnówce czy Białymstoku)³. Należałoby zatem podjąć badania nad efektywnością edukacji międzykulturowej oraz nad międzykulturową pamięcią lokalną, których wyniki pomogłyby w rozwiązywaniu teraźniejszych konfliktów i znalazły zastosowanie w praktyce. W odpowiedzi na ten postulat Zbigniew Kurcz zwraca uwagę, że człowiek pogranicza niekoniecznie jest bardziej otwarty na inne kultury; poprzez kontakty z innymi kulturami/narodowościami może on stawać się również bardziej zamknięty i mieć poglądy nacjonalistyczne w stopniu większym niż człowiek żyjący w centrum. Jeżeli pogranicze zamieszkują mniejszości, które dzieli pamięć o przeszłości, wówczas obszar ten jest depozytem wartości narodowych. Jeżeli natomiast przeszłość

3 Oczywiście wystąpienia rasistowskie i antysemickie nie zachodzą jedynie na pograniczach, lecz także w głębi kraju.

nie antagonizuje żyjących na pograniczach społeczności, wówczas koncentrują się one na bieżącej współpracy.

Beata Halicka wskazuje na narastające nastroje nacjonalistyczne w Polsce oraz na świecie i, w efekcie, na konieczność prowadzenia badań, ale także edukacji w zakresie komunikacji interkulturowej czy właśnie studiów nad granicami społeczno-kulturowymi. Zmiany społeczno-polityczne zachodzące obecnie w Europie powinny, zdaniem Dariusza Wójcikowskiego, wymusić nowe kierunki badań – nad zamykaniem/otwieraniem granic, transformowaniem granic grupowych na obszarach pogranicza etnicznego oraz zmianę treści kulturowych związanych z ustalaniem granic etnicznych. Dodajmy, że postulat ten można odnieść zarówno do pogranicza, jak i obszarów od nich oddalonych (chodzi o procesy reakcji na „obcych” w dyskursie publicznym, ale i w rzeczywistości, także w głębi kraju).

Jak twierdzi Joanna Kurczewska, zaniedbanym jak dotąd tematem w studiach nad granicami i pograniczami jest kwestia afektów i emocji. Do agendy badawczej należałoby dodać również problem imperializmu kulturowego, balastu zastanych tradycji definiowania granic politycznych, religijnych i kulturowych czy problem bilansu krzywd i zwycięstw, kompleksów wyższości i niższości, a także kwestię zjawisk mimikry i imitacji na interesujących nas obszarach.

Z pewnością badacze pogranicza powinni reagować na przemiany zachodzące na tych obszarach i zmianę postrzegania granic, które związane są z ostatnim kryzysem uchodźczym oraz dyskursem wokół bezpieczeństwa i wzmocnionej roli państw narodowych.

Podsumowanie

Podsumowując, podczas warsztatów wyłoniły się trzy postulaty. Po pierwsze, potrzeba instytucjonalnego wsparcia dla badań nad granicami i pograniczami. Istotną rolę może odegrać tutaj Ośrodek Badań Regionalnych i Obszarów Pogranicza – w zakresie inicjowania wspólnych przedsięwzięć, grantów badawczych i konferencji oraz współpracy z praktykami (współpraca OBROP-u z Urzędem Marszałkowskim Województwa Dolnośląskiego jest tego przykładem). Po drugie, należy zwiększać liczbę badań porównawczych i opracowań syntetyzujących oraz, po trzecie, pracować nad rozwojem aparatu teoretycznego i metodologii. W odpowiedzi na te postulaty badacze działający w OBROP-ie planują opracować kompendium wiedzy o granicach i pograniczach, które będzie stanowić syntetyczny przegląd najważniejszych koncepcji teoretycznych i wyników badań empirycznych, przez co stanie się cennym źródłem wiedzy nie tylko dla naukowców, zainteresowanych ową problematyką, ale i praktyków, wdrażających efekty współpracy transgranicznej w codziennym działaniu.

LITERATURA

- Archiwum Ziem Zachodnich i Północnych Instytutu Zachodniego, <http://www.iz.poznan.pl/az-zip/> (15.11.2017).
- Babiński, G. (2001). Pogranicza stare i nowe. W: K. Krzysztofek, A. Sadowski (red.), *Pogranicza etniczne w Europie. Harmonia i konflikty* (s. 69–92). Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Bojar, H., Kurczewska, J. (red.). (2005). *Granice na pograniczach. Z badań społeczności lokalnych wschodniego pogranicza Polski*. Warszawa: Instytut Filozofii i Socjologii PAN.
- Brambilla, C. (2015). Exploring the Critical Potential of the Borderscapes Concept. *Geopolitics* 1 (20), 14–34. DOI: 10.1080/14650045.2014.884561.
- Chałasiński, J. (1935). *Antagonizm polsko-niemiecki w osadzie fabrycznej „Kopalnia” na Górnym Śląsku. Studium socjologiczne*. Warszawa: Dom Książki Polskiej.
- Dolińska K., Makaro J., Niedźwiecka-Iwańczak, N. (2017). Divided Towns in the Polish-German Borderland in the Perspective of the Transborder Processes (Transnational/ Horizontal Europeanisation?) – Opportunities and Threats. W: E. Opiłowska, Z. Kurcz, J. Roose (red.), *Advances in European Borderlands Studies* (s. 211–237). Baden-Baden: Nomos.
- Dolińska, K., Makaro, J., Niedźwiecka-Iwańczak, N. (w druku). *Cud pogranicza? Zgorzelczanie, gubinianie i słubiczanie o życiu w miastach podzielonych*. Kraków: Nomos.
- Donnan H., Wilson T.M. (2007). *Granice tożsamości, narodu, państwa*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Haselsberger, B. (2014). Decoding Borders. Appreciating Border Impacts on Space and People. *Planning Theory & Practice*, 4 (15), 505–526. DOI: 10.1080/14649357.2014.963652.
- Kurcz, Z., Opiłowska, E. (2009). Deutsch-polnische Fragen in der Soziologie. Versuch einer Bilanz. *Inter Finitimos. Jahrbuch zur deutsch-polnischen Beziehungsgeschichte*, 7, 33–56.
- Kwilecki, A. (1973a). Badania socjologiczne na pograniczu Polski i NRD. *Sprawy Międzynarodowe*, 7–8, 145–146.
- Kwilecki, A. (1973b). Na pograniczu Polski i NRD. *Nadodrze*, 26–27, 314–315.
- Kwilecki, A. (1973c). Some Notes on Research in the Border Areas of Poland and the GDR. *Polish Sociological Bulletin*, 1 (2), 119–120.
- Newman, D., Paasi, A. (2013). Podziały i sąsiedztwa w ponowoczesnym świecie. Narracje granic w geografii politycznej. *Pogranicze. Polish Borderlands Studies*, 1, 12–34.
- Opiłowska, E. (2014). Transnarodowość jako paradygmat badawczy w studiach nad pograniczem. Przyczynek do debaty. W: Z. Kurcz (red.), *Polskie pogranicza w procesie przemian* (t. 3, s. 23–36). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Opiłowska, E. (2017). Od linii granicznych do krajobrazów przygranicznych. Konceptualizacje i badania granic i pograniczy. W: Z. Kurcz (red.), *Polskie pogranicza w procesie przemian* (t. 4, s. 25–47). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Opiłowska, E., Kurcz, Z., Roose, J. (red.). (2017). *Advances in European Borderlands Studies*. Baden-Baden: Nomos.
- Wastl-Walter, D. (red.). (2011). *The Ashgate Research Companion to Border Studies*. Farnham: Ashgate.
- Znanięcki, F. (1930). Studium nad antagonizmem do obcych. *Przegląd Socjologiczny*, 1, 158–209.
- Znanięcki, F. (1935). *Socjologia walki o Pomorze*. Toruń: Instytut Bałtycki.

KEYWORDS BORDERS,
BORDELANDS,
POLISH WESTERN AND
NORTHERN TERRITORIES,
CROSS-BORDER
COOPERATION,
COMPARATIVE STUDY

SUMMARY For several years, border(lands) studies have been developing intensively in many disciplines, resulting in numerous publications and research projects as well as in a wide range of concepts and methods. Thus, borders are no longer perceived only as geographical lines separating states and communities, but also as polysemous spaces constructed in discourses, narratives around “us” and “them” and in everyday practices. Traditions of the Polish sociology of borderland can be dated back to the interwar period (Znaniński, Chałasiński). Moreover, despite the fact that borders belonged to politically sensitive issues in the period of the People’s Republic of Poland, border research was conducted at that time. Recent socio-political events such as the migration crisis, Brexit, the rise of the right-wing conservative parties have triggered a new debate on borders and their functions. This article aims to discuss the results of the scientific debate on the issues of border and borderlands research and to develop a new research agenda in the light of contemporary socio-political and cultural changes.